Рецензія на монографію В. І. Галагана, Р. М. Дударця, С. С. Чернявського «Основи методики розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань»

БАБАНІНА Вікторія - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

DOI 10.32782/NP.2022.4.24

Актуальність теми обумовлена тим, що з початку збройного конфлікту на Сході України та проведення антитерористичної операції надзвичайно актуальним стало питання виявлення й розслідування фактів створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Такі дії визначено в законодавстві України як кримінальне правопорушення (відповідно до ст. 260 Кримінального кодексу (КК) України від 5 квітня 2001 року, що набув чинності 1 вересня 2001 року). За даними статистики, з 2001 до 2014 року цю норму майже не застосовували. Водночас із січня 2014 року, у зв'язку зі стрімкою зміною ситуації, загостренням криміногенної обстановки й соціальним напруженням, розпалюванням міжнаціональної та міжрегіональної ворожнечі, поширенням кримінальних правопорушень проти особи та корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень в Україні, щороку збільшувалася кількість учинених зазначених зареєстрованих кримінальних правопорушень, що мають досить високий рівень латентності.

У рецензованій монографії В. І. Галагана, Р. М. Дударця та С. С. Чернявського «Основи методики розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання наукового завдання, що полягає в комплексному дослідженні особливостей розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, обґрунтуванні висновків, пропозицій та рекомендацій, що відповідають вимогам наукової новизни й мають теоретичну і практичну значущість.

До основних результатів, одержаних на підставі аналізу законодавства, наукових джерел і правозастосовної практики, належать такі положення:

1. Терміни «воєнізовані формування» та «збройні формування» не є тотожними.

Визначення воєнізованих збройних формувань, що міститься в п. 1 примітки до ст. 260 КК України, може стосуватися як законних, так і незаконних воєнізованих формувань. Натомість у п. 2 примітки до цієї статті йдеться не лише про збройні формування, а й про воєнізовані групи. У зв'язку з відсутністю в законодавстві України поняття «воєнізовані групи», під час розслідування кримінальних правопорушень слід керуватися нормою ч. 1 ст. 28 КК України, відповідно до якої кримінальне правопорушення визнають таким, що вчинений групою осіб, якщо в ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою. У зв'язку із зазначеним запропоновано зміни до п. 1 примітки до ст. 260 КК України, спрямовані на розрізнення ознак кримінальних правопорушень, передбачених у ч. 1, 2 цієї статті.

2. До елементів криміналістичної характеристики створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань належать спосіб учинення кримінального правопорушення, слідова картина, особа злочинця, мотиви й мета вчинення кримінального правопорушення, що знаходяться в кореляційній взаємозалежності та зумовлюють особливості розслідування цього виду кримінального правопорушення.

Водночас предмет кримінально протиправного посягання як елемент криміналістичної характеристики визначити складно, тому слід окреслити об'єкт кримінального правопорушення як кримінально-правову категорію, пов'язану з безпечними умовами функціонування держави, життєдіяльності суспільства й роботи підприємств, установ, організацій, життям і здоров'ям людей.

З криміналістичної позиції спосіб учинення кримінального правопорушення під час створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань можна розглядати як типовий спосіб підготовки до вчинення кримінального правопорушення або як основне діяння, що характеризує об'єктивну сторону кримінального правопорушення, передбаченого частинами 1, 2 ст. 260 КК України. Керівництво не передбаченими законом воєнізованими або збройними формуваннями або їхніми структурними підрозділами здійснюють шляхом визначення тактики діяльності вже створеного формування. Крім створення та керівництва, до способів учинення аналізованого кримінального правопорушення належать також участь у їх складі в нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян; фінансування кримінально протиправної діяльності, постачання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки тощо. Спосіб учинення кримінального правопорушення в широкому значенні охоплює також діяльність з протидії розслідуванню як сукупність дій, спрямованих на перешкоджання законній діяльності уповноважених органів досудового розслідування.

3. Типовими слідами створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань є: матеріальні (автоматична зброя, боєприпаси та гранати, засоби мобільного зв'язку, зокрема в мережі Інтернет; камуфляжний одяг, медичні аптечки з препаратами, наркотичні засоби, інші речі (маскувальні халати, сухе пальне, металеві кружки, каремати, спальні мішки); готівкові кошти; банківські картки й рахунки; печатки і штампи; факсиміле; паспорти тощо) й ідеальні (інформація, що залишилася в пам'яті осіб, причетних до діяльності не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань) сліди кримінального правопорушення, утворення яких безпосередньо залежить від способу його вчинення.

З-поміж типових ознак особи злочинця аналізованої категорії слід виокремити такі: це особа чоловічої статі віком від 26-ти до 40 років, громадянин України та РФ, мешканець обласного центру або міста обласного значення, який має середню освіту, не працює, пройшов військову й іншу підготовку в спеціальних диверсійно-терористичних навчальних центрах, зокрема за межами України. Така особа має агресивно-насильницьку, політичну або ідейно-релігійну мотивацію. У низці випадків злочинці керуються не одним, а кількома мотивами.

4. Важливе значення для розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань має з'ясування обставин, які підлягають встановленню, зокрема: структура НЗФ і розподіл ролей його членів; система правил поведінки та санкції за їх порушення; характер заохочень і покарань членів НЗФ з боку його організаторів; способи конспірації кримінально протиправної діяльності, використані в НЗФ; розміри грошових фондів для розширення кримінально протиправної діяльності, наявність своєрідного фонду «соціального страхування» для допомоги засудженим спільникам і членам їхніх родин; характер зв'язків НЗФ з іншими злочинними угрупованнями й обставини, що засвідчують їх кооперацію чи розподіл сфер впливу; здійснення військової, стройової чи фізичної підготовки учасників НЗФ, використані методи; учинення інших кримінальних правопорушень членами НЗФ тощо. Встановлення цих та інших обставин надає слідчому реальну можливість з'ясувати механізм учиненого кримінального правопорушення, визначити причетних до нього осіб, довести це під час досудового розслідування.

Загалом позитивно оцінюючи монографію В. І. Галагана, Р. М. Дударця та С. С. Чернявського «Основи методики розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань», ґрунтовність дослідження, а також сформульовані автором висновки та пропозиції мають важливе значення як для науки кримінального права, кримінального процесу та криміналістики так і для правозастосовної практики. Вони мають комплексний характер, а окремі дискусійні питання тільки черговий раз підтверджують актуальність монографії та підвищують цікавість до авторського доробку В. І. Галагана, Р. М. Дударця та С. С. Чернявського.